

МИТНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ: КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ

Денисенко С.І.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного,
європейського права та порівняльного правознавства
Навчально-наукового інституту права,
Сумський державний університет
ORCID: 0000-0001-8453-8606*

Шлапко Т.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-економічної безпеки
Навчально-наукового інституту права,
Сумський державний університет
ORCID: 0000-0003-1619-3831*

Ільченко О.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-економічної безпеки
Навчально-наукового інституту права,
Сумський державний університет
ORCID: 0000-0003-4885-2205*

Денисенко С.І., Шлапко Т.В., Ільченко О.В. Митна політика України на шляху до європейських стандартів: ключові аспекти.

Максимальне наближення митної політики України до стандартів Європейського Союзу (далі – ЄС) сьогодні є одним із ключових напрямків євроінтеграції нашої держави. Цей процес має на меті гармонізувати митне законодавство, митні процедури та інструменти з європейськими стандартами, що принесе низку важливих переваг для України.

Митні питання відіграють ключову роль у процесі економічної інтеграції України з ЄС. Ефективна митна політика України, яка максимально наближена до європейських стандартів, сприяє: спрощенню митних формальностей та бар'єрів у торгівлі з країнами ЄС; створює більш сприятливий інвестиційний клімат; підвищує конкурентоспроможність української економіки; підвищує рівень прозорості та ефективності митних служб.

Основним міжнародно-правовим документом, що регулює процес наближення митної політики України до стандартів ЄС є Угода про асоціацію між Україною та ЄС. Цей фундаментальний документ передбачає суттєву поглиблену та всеохопну зону вільної торгівлі, а також визначає загальні рамки співробітництва між Україною та ЄС, включаючи наближення митного законодавства.

До основних складових наближення митної політики України до європейських стандартів слід віднести: законодавчу гармонізацію, що включає приведення національного митного законодавства у відповідність до законодавства ЄС; інституційні реформи, які включають у себе реорганізацію митної служби з метою підвищення її ефективності та прозорості; створення сучасних інформаційних систем та електронного документообігу; контроль за дотриманням митного законодавства включаючи боротьбу з контрабандою та підробками; застосування ризик-орієнтованого підходу до митного контролю; співпрацю з ЄС включаючи участь у спільних проектах та програмах з розвитку митної служби.

На сьогодні основними проблемами, що виникають на шляху максимального наближення митної політики України до стандартів ЄС, є: недостатнє фінансування у модернізацію митної інфраструктури; корупція у митній сфері та відсутність достатньої кількості кваліфікованих кадрів.

Кращими шляхами вирішення проблем максимального наближення митної політики України до стандартів ЄС може бути: посилення міжнародної технічної допомоги з боку країн ЄС для реформування митної служби України; проведення антикорупційних заходів та інвестування в розвиток людських ресурсів.

Ключові слова: Митна політика, Європейський Союз, стандарти ЄС.

Denisenko S.I., Shlapko T.V. Ilchenko O.V. Customs policy of Ukraine on the way to European standards: key aspects.

The maximum approximation of the customs policy of Ukraine to the standards of the European Union (hereinafter – the EU) today is one of the key directions of European integration of our state. This process aims to harmonize customs legislation, customs procedures and instruments with European standards, which will bring a number of important advantages for Ukraine.

Customs issues play a key role in the process of Ukraine's economic integration with the EU. Effective customs policy of Ukraine, which is as close as possible to European standards, contributes to: simplification of customs formalities and barriers to trade with EU countries; creates a more favorable investment climate; increases the competitiveness of the Ukrainian economy; increases the level of transparency and efficiency of customs services.

The main international legal document regulating the process of approximation of Ukraine's customs policy to EU standards is the Association Agreement between Ukraine and the EU. This fundamental document provides for a substantial deep and comprehensive free trade area, as well as defines a common framework for cooperation between Ukraine and the EU, including approximation of customs legislation.

The main components of approximation of the customs policy of Ukraine to European standards include: legislative harmonization, including bringing the national customs legislation in line with the EU legislation; institutional reforms, which include the reorganization of the customs service in order to increase its efficiency and transparency; creation of modern information systems and electronic document management; control over compliance with customs legislation, including the fight against smuggling and counterfeiting; applying a risk-based approach to customs control; cooperation with the EU, including participation in joint projects and programs for the development of the customs service.

Today, the main problems that arise on the way of maximum approximation of Ukraine's customs policy to EU standards are: insufficient funding for the modernization of customs infrastructure; corruption in the customs sphere and the lack of a sufficient number of qualified personnel.

The best ways to solve the problems of the maximum approximation of Ukraine's customs policy to EU standards may be: strengthening international technical assistance from the EU countries to reform the customs service of Ukraine; anti-corruption measures and investment in human resources development.

Key words: Customs policy, European Union, EU standards.

Постановка проблеми. Процес європейської інтеграції України передбачає поступове приведення митної політики у відповідність до стандартів ЄС. Водночас існують значні виклики, зокрема необхідність гармонізації законодавства, спрощення митних процедур, забезпечення прозорості та ефективності митного адміністрування. Недостатня адаптація митної системи може уповільнити інтеграційні процеси, негативно вплинути на зовнішньоекономічну діяльність та створити бар'єри для міжнародної торгівлі.

Ця стаття спрямована на дослідження ключових аспектів наближення митної політики України до стандартів ЄС, аналіз чинних проблем та визначення напрямів їх вирішення.

Метою дослідження є аналіз ключових аспектів наближення митної політики України до стандартів ЄС, виявлення основних проблем у цьому процесі та розробка рекомендацій щодо вдосконалення митного регулювання відповідно до європейських норм і вимог.

Стан опрацювання проблематики. Дослідженням у сфері митної політики України та наближення її до європейських стандартів займалися такі вітчизняні науковці, як: С.В. Ківалов, Б.А. Кормич, Д.В. Приймаченко, Т.В. Микитенко, І.С. Войтенко, О.О. Мазурець, І.О. Биков, О.В. Дмитрук та інші. Науковою спільнотою зроблений значний внесок у вивчення та розвиток даної тематики. В умовах інтеграційних процесів і євроінтеграційного курсу країни, дослідження питань гармонізації митної політики України зі стандартами ЄС залишаються актуальним напрямом наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу. Як зазначають С.В. Ківалов та Б.А. Кормич, «митна політика – це складова внутрішньої і зовнішньої політики, яка визначає зміст діяльності держави та її компетентних органів у сфері регулювання зовнішньоекономічних відносин та організації митної системи і має на меті захист національних інтересів, національної безпеки й економічного суверенітету держави». Таку позицію підтримує більшість вітчизняних дослідників, з цією позицією ми також, безумовно, погоджуємось [1, с. 9].

Ґрунтовною є також позиція Д.В. Приймаченко, який запропонував комплексний науковий підхід та зауважив, що «митна політика – це відносно стабільна, організована діяльність державних інституцій, скерована на визначення мети та напрямків загальнодержавної політики в конкретній

сфері та їх реалізація за допомогою політико-правових, економічних, організаційних заходів, спрямованих на захист національних інтересів і безпеки» [2, с. 11].

Тобто митна політика – це комплексне поняття, яке включає в себе комплекс дій з боку держави та її компетентних органів у сфері регулювання зовнішньоекономічних відносин з метою захисту національних інтересів та економічного суверенітету держави.

На сьогодні вступ України до ЄС є основною стратегічною метою зовнішньої політики нашої держави, яка передбачає складний та тривалий процес, який вимагає проведення комплексних реформ у різних сферах життя країни, у тому числі і у сфері митної справи. Тобто в сучасних умовах митна політика України повинна бути максимально наближена до митних стандартів ЄС. Це дасть Україні можливість інтегруватись у єдиний економічний простір з ЄС, а також створить сприятливі умови для бізнесу та підвищити конкурентоспроможність української економіки.

Стосовно законодавчої гармонізації з ЄС необхідно зазначити, що з 1998 р. в Україні діє «Стратегія її інтеграції до Європейського Союзу» [3]. Основною метою цього національного нормативно-правового акту є забезпечення входження нашої держави до європейського політичного, інформаційного, економічного і правового простору. Одним з напрямів інтеграційного процесу є адаптація законодавства України до законодавства ЄС, яка, зокрема, передбачає поступове наближення вітчизняних нормативно-правових актів до європейських стандартів, у тому числі й у митній сфері.

Так, одним із перших досягнень у напрямку наближення митної політики України до стандартів ЄС стало підписання у 1994 р. Угоди про партнерство і співробітництво між Україною, Європейським Співтовариством та їх державами-членами [4]. Зазначена Угода була початковою базою щодо адаптації українського митного законодавства до норм ЄС. Цей документ став важливим кроком до залучення України до правового поля єдиного європейського ринку та ГАТТ/СОТ.

Продовжуючи шлях до європейської інтеграції, у листопаді 2009 р. між Україною та ЄС була укладена угода під назвою «Порядок денний асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію» [5]. У даному двосторонньому міжнародному договорі містився перелік реформ, які повинна була провести Україна, співпрацюючи з ЄС, на шляху до укладання Угоди про асоціацію.

З 2007 р. Україна вела переговорний процес, який складався з 21-го раунду переговорів, метою якого було довгоочікуване підписання Угоди про асоціацію України та ЄС на заміну Угоди про партнерство та співробітництво. Політичну частину Угоди про асоціацію Україна – ЄС було підписано 21.03.2014 р. Економічну частину угоди було підписано 27.06.2014 р.

Економічна частина угоди передбачала глибоку економічну інтеграцію України з ЄС, а також створення глибокої та всеохопної зони вільної торгівлі. Розділ 4 Угоди про асоціацію України та ЄС охоплює такі важливі питання у митній сфері як: національний режим та доступ товарів на ринки; технічні бар'єри у торгівлі; сприяння торгівлі і співробітництво в митній сфері; правила походження товарів; рух капіталів і платежів тощо. Розділ 4 Угоди про асоціацію, у якій ідеться про встановлення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (далі – ПВЗВТ), набрав чинності 31 грудня 2015 року. Для забезпечення ефективного функціонування ПВЗВТ на кордоні повинні надаватись високоякісні митні послуги, що сприятимуть швидкому та безперешкодному митному оформленню, мінімізуючи затримки, корупцію та черги транспортних засобів. Вважаємо, що за всі роки української незалежності підписання цієї Угоди є найбільш важливим кроком на шляху до гармонізації й уніфікації митного законодавства. Цей крок також свідчив про зміну Україною вектору розвитку у міжнародному митному співробітництві з СНД на ЄС [6].

Треба також зазначити, що приєднання України у 2006 році до Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур від 26.06.1999 р. (оновленої Кіотської конвенції) та до основних міжнародних організацій у митній сфері (наприклад таких, як ВМО, СОТ) дає безсумнівні переваги для участі в міжнародній торгівлі та є важливим кроком на шляху до європейської інтеграції.

Значним досягненням у напрямку законодавчої гармонізації з нормами ЄС стало прийняття нової редакції Митного кодексу України від 13.03.2012 р. [7]. Новий Митний кодекс України містив максимальну кількість норм прямої дії, які приведені у відповідність до митних стандартів ЄС, а саме:

- використання електронного декларування всім охочим та у всіх митних режимах;
- надання вичерпного переліку документів, потрібного для митного оформлення;
- надання права декларанту на внесення змін до митної декларації, подавати неповну декларацію для оформлення товарів;
- скорочення часу митного оформлення з 24 до 4 годин;
- запровадження пост-аудиту;
- надання дозволу українським підприємцям, які тривалий час працюють на ринку, не мають заборгованостей, не допускають істотних правопорушень, отримати статус уповноваженого економічного оператора;

- запровадження врегулювання питань порушення митних правил на основі компромісу;
- надання розширених прав підприємцям у частині оскарження рішень, дій та бездіяльності митних органів та їх посадових осіб.

Також значним кроком у напрямку приведення національного митного законодавства у відповідність до законодавства ЄС є офіційне приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту від 20.05.1987 р. [8]. Ця угода була укладена між країнами ЄС та низькою інших країн з метою скасування більшої частини паперової роботи, яка була пов'язана з міжнародним транзитом товарів. Україна офіційно приєдналася **до Конвенції про процедуру спільного транзиту 1 жовтня 2022 року**. Приєднання до зазначеної вище Конвенції дозволило впровадити єдині правила транзиту для України та більшості країн ЄС. Це значно скоротило час та витрати на оформлення документів при перевезенні товарів, а також це дало значно збільшити обсяги зовнішньої торгівлі України, особливо з країнами ЄС.

Після приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту від 20.05.1987 р. наша держава у квітні 2024 року Україна успішно перейшла на NCTS Фаза 5 (це сучасна IT-система, яка лежить в основі **Конвенції про процедуру спільного транзиту та автоматизує процеси митного оформлення**), навіть випередивши багато європейських країн. Водночас здійснюється зростання кількості українських компаній, що отримали статус авторизованого економічного оператора (далі – AEO).

Державна митна служба України продовжує процес цифровізації та створює IT-рішення, які потенційно можуть інтегруватися в Центр митних даних ЄС. Водночас українська митниця працює над актуалізацією діючих інструментів з управління ризиками, адже саме завдяки ризик-орієнтованому підходу можна гарантувати, що ринок буде захищений від небезпечних або незаконних товарів, не перешкоджаючи стабільному товаропотоку [9].

Як зазначив міжнародний експерт з питань митниці Програми ЄС з підтримки управління державними фінансами (EU4PFM) Вітяніс Алішаускас: «Досвід впровадження IT систем такого масштабу, як NCTS, і, зокрема, NCTS Фаза 5, – це матриця, за якою в Україні можуть успішно впроваджуватися й інші європейські митні IT системи та процеси». За його словами, такі успішні кейси дозволяють позитивно оцінювати потенціал України в контексті її євроінтеграційних планів та мотивують до подальшої підтримки у цьому [10].

Не менш важливим напрямом наближення України до європейських митних стандартів є заходи щодо зниження митних тарифів на товари, що імпортуються з ЄС, з метою створення сприятливих умов для торгівлі. Процес зниження митних тарифів відбувався поступово протягом кількох років. Це дозволяє українським виробникам адаптуватися до нових умов конкуренції та мінімізувати негативний вплив на економіку країни.

За даними Європейської Комісії Україна і ЄС скасують 99,1% і 98,1% їхніх мит. Українські експортери заощаджуватимуть 487 млн. євро на рік завдяки зниженню імпорتنих мит ЄС, у той час, як Україна скасує мита на імпорт товарів з ЄС на суму близько 391 млн. євро. Діючі тарифи ЄС для промислових товарів, що експортуються з України, уже скасовані для 94,7% товарних груп. Для невеликої кількості решти товарів тарифи будуть скасовані після завершення перехідного періоду [11, с. 37].

Проведення інституційних реформ, які включають у себе реорганізацію митної служби з метою підвищення її ефективності та прозорості, також є важливим напрямком наближення України до європейських митних стандартів. У рамках адміністративного реформування Державної митної служби України на 2024–2030 роки заплановано впровадження низки важливих заходів, а саме: реалізацію антикорупційних програм Державної митної служби; налагодження співпраці з бізнес-сектором (у тому числі широке застосування програм спрощень для бізнесу); посилення міжнародного співробітництва; включення підвищення зарплат митників до ринкового рівня та удосконалення управління персоналом; розвиток IT та технічного оснащення. В цілому впровадження окреслених ініціатив дозволить зміцнити ефективність та прозорість митного адміністрування в Україні [12].

Митне співробітництво між Україною та ЄС в умовах євроінтеграції є важливою складовою наближення митної політики України до європейських стандартів. ЄС та Україна мають обмінюватися інформацією з питань митного законодавства і процедур, співпрацювати з питань автоматизації митних процедур, обміну відповідною інформацією, передовим досвідом та даними, співпрацювати у сфері планування й надання технічної допомоги тощо. Як приклад, важливим інструментом митного співробітництва між ЄС і Україною є Місія ЄС із прикордонної допомоги (EUBAM), яка розпочала роботу у 2005 році. Останнім рішенням мандат EUBAM було продовжено **до 30 листопада 2025 року**. Як консультативний технічний орган, що уповноважений сприяти покращенню ефективності об'єктів прикордонного контролю Молдови та України, EUBAM відіграє важливу роль у підвищенні ефективності митних процедур та інститутів цих двох країн. Наприклад, EUBAM здійснює

моніторинг митного оформлення та прикордонних перевірок, надає допомогу з метою запобігання контрабанді товарів і людей, вивчає документи прикордонного контролю, проводить незаплановані візити до будь-яких пунктів на молдовсько-українському кордоні, у тому числі прикордонних частин, митних постів і служби обліку митних доходів [11, с. 55].

Виходячи з вище викладеного, в Україні відбуваються позитивні тенденції у сфері наближення митної політики України до європейських стандартів. За останні 5 років Україна досягла значних успіхів у реформуванні митної сфери. Однак процес євроінтеграції є тривалим і вимагає постійних зусиль. Подальші кроки повинні бути спрямовані на повну гармонізацію українського митного законодавства з законодавством ЄС, підвищення ефективності митного контролю та створення сучасної митної системи, яка відповідає вимогам ХХІ століття.

Висновки. Аналіз ключових аспектів наближення митної політики України до стандартів ЄС, виявило низку важливих моментів та проблем, що потребують уваги для успішної інтеграції. Україна досягла значного прогресу у напрямку наближення митної політики України до стандартів ЄС, зокрема у сфері удосконалення митного кодексу; спрощенні митних процедур, зниженні митних тарифів та застосуванні інформаційних технологій. Однак, існують проблеми, що уповільнюють процес інтеграції, серед яких можна виділити наступні.

По-перше, корупція серед працівників митних органів залишається серйозною проблемою, що ускладнює ефективну роботу у сфері митної справи. На сьогодні необхідне впровадження результативних механізмів для виявлення корупції у митних органах. До них можна віднести: повну цифровізацію та автоматизацію митних процесів, що дозволить зменшити ручне втручання у митне оформлення та контакти посадових осіб митниці із представниками бізнесу. Не менш ефективним механізмом у цьому напрямку може бути також громадський контроль через залучення бізнесу та громадських активістів до моніторингу митних процесів.

По-друге, через обмежене фінансування митниці мають недостатнє технічне забезпечення для ефективного виявлення митних правопорушень. Для вирішення цієї проблеми оптимальними механізмами для підвищення ефективності роботи митниць може бути оптимізація використання наявних в митницях ресурсів, шляхом перерозподілу сучасних технічних засобів на найбільш проблемні ділянки кордону; застосування штучного інтелекту для аналізу митної інформації, що дасть можливість знаходити аномалії без використання дорогого обладнання. Не менш ефективним механізмом у цьому напрямку може бути також співпраця з міжнародними партнерами для отримання технічної допомоги.

По-третє, переміщення товарів через кордон ще залишається громіздким і дорогим процесом у порівнянні з сусідніми країнами ЄС, а визначення митної вартості також є проблематичним питанням. Серед ефективних механізмів для вирішення цієї проблеми є: повне електронне декларування, впровадження принципу «єдиного вікна», повна автоматизація прийняття рішень на основі ризик-орієнтованого підходу. Оптимальним механізмом визначення митної вартості також залишається публічне використання єдиної бази митної вартості товарів та її автоматизований контроль, а також обмін митною інформацією з країнами ЄС.

По-четверте, контрабанда та інші види митних правопорушень часто мають транскордонний характер, що ускладнює їх розслідування та притягнення винних до відповідальності. Серед ефективних механізмів для вирішення цієї проблеми можуть бути: спільні митні та правоохоронні операції митних органів України з країнами ЄС; приєднання України до європейських систем моніторингу митних правопорушень для швидкого доступу до міжнародної бази контрабандистів; автоматизований обмін митними даними з країнами ЄС.

Реалізація цих рекомендацій сприятиме успішному наближенню митної політики України до стандартів ЄС, розвитку міжнародної торгівлі та економічній інтеграції України до європейського простору, а також забезпечить ефективне функціонування митної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ківалов С.В., Кормич Б.А. Митна політика України: Підручник. Одеса: Юридична література, 2001. 256 с. URL: <https://surl.li/kdrofc>.
2. Митна політика зарубіжних країн. Навчальний посібник / І.А. Гуцул. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 198 с. URL: <https://surl.li/wixnbj>.
3. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11.06.1998 р. № 615/98. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/615/98>.
4. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими співтовариствами та їх державами-членами від 14.06.1994 р. *Верховна Рада України*. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_012.

5. Порядок денний асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію від 20.11.2009 р. *Верховна Рада України*. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/card/994_990.
6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27.06.2014 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://comeuroint.rada.gov.ua/komevoint/doccatalog/document?id=56219>.
7. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
8. Конвенція про процедуру спільного транзиту від 20.05.1987 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-87#Text.
9. Україна буде готова повноцінно стати частиною європейської митної інфраструктури до моменту реалізації митної реформи у ЄС», – Сергій Звягінцев. 2024. *Державна митна служба України*. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/ukrayina-bude-gotova-povnotsinno-stati-chastinoiu-ievropeiskoyi-mitnoyi-infrastrukturi-do-momentu-realizatsiyi-mitnoyi-reformi-u-ies-sergii-zviagintsev-1638>.
10. Україна успішно розпочала застосування NCTS Фаза 5. 2024. *Державна митна служба України*. URL: <https://customs.gov.ua/news/ncts-26/post/ukrayina-uspishno-rozpochala-zastosuvannia-ncts-faza-5-1581>.
11. Поглиблення відносин між ЄС та Україною. Що, чому і як?: [посібник] /під ред. Майкла Емерсона і Вероніки Мовчан; авт. з боку CEPS: Стівен Блокманс [та ін.]; авт. з боку IED: Олександра Бетлій [та ін.]; Центр європ. політ. дослідж. (CEPS), Ін-т екон. дослідж. та політ. консультацій (IED). Київ: [б.в], 2016. 255 с. URL: http://www.krcci.pl.ua/uploads/files/ua_Deepening-EU-UKR.pdf.
12. Метою адміністративного реформування митних органів в рамках Нацстратегії є підвищення їх прозорості та ефективності. 2024. *Міністерство фінансів України*. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/metoiu_administrativnogo_reformuvannia_mitnikh_organiv_v_ramkakh_natsstrategii_ie_pidvishchennia_ikh_prozorosti_ta_efektivnosti-4384.